

МОВОЗНАВСТВО. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2.'366.587

Микола КАЛЬКО

АСИМЕТРИЯ ПОЛІСЕМІЧНИХ СТРУКТУР ВИДОВИХ КОРЕЛЯТИВ

У статті схарактеризовано теоретичні засади і описано досвід типологізації аспектуальної полікатегорійності дієслова в сучасній українській літературній мові. Виокремлено та специфіковано основні типи поєднання у складі дієслівної лексики аспектуально різнокатегорійних значень.

Ключові слова: дієслово, вид, аспектуальність, аспектуальний клас, термінатив, активитив, статив, есентив, релятив, аспектуальна поведінка, аспектуальна полікатегорійність.

Аналіз лінгвоукраїністичних здобутків у галузі аспектології засвідчує наявність цілого спектра дослідницьких перспектив, однією з пріоритетних серед яких, на наш погляд, є якнайдетальніше лінгвістичне вивчення механізму взаємодії граматики і словника в царині виду українського дієслова, проблеми залежності аспектуальної поведінки дієслів від особливостей їхньої лексичної семантики, а отже, і відображених у ній об'єктивних особливостей позамовних ситуацій. На часі аспектологічні студії, спрямовані на створення інтеграційної моделі категорії аспектуальності, репрезентація її як багаторівневої єдності, динамічне функціонування якої забезпечує тісна взаємодія граматичної категорії виду, аспектуально вагомих компонентів лексичної семантики, морфолого-словотвірної категорії родів дієслівної дії, релевантних для вияву видової специфіки елементів контексту з урахуванням впливу інших категорійних складників відображуваної ситуації: темпоральних, локативних тощо [1, с. 7–11].

З огляду на це, метою нашої статті є уявлення нагальності настанови розглядати категорії аспектуальності та виду, не втискуючи їх у прокрустове ложе т.з. «чистовидової» парності, не спрощуючи реального стану речей, і не абстрагуючись у процесі аспектуального аналізу дієслова від гетерогенного щодо аспектуальної специфіки лексико-семантичного спектра дієслівної лексики. А це диктує потребу застосування об'єктивістського (за Дж. Лайонзом [11, с. 338]) підходу до опису дієслівного виду, що акцентує увагу на залежності оцінки внутрішньочасового характеру ситуації від онтологічної специфіки екстралінгвальних корелятив дієслова, визначальної для способу їхньої мовної категоризації, і

неодмінно передбачає розмежування граматичного (категорії виду) та лексичного (аспектуальні класи) компонентів аспектуальності. Цей підхід у царині дослідження дієслівної семантики, започаткований у середині минулого століття Ю. Масловим [12] та незалежно від нього – З. Вендлером [21], було розвинуто в аспектологічних студіях другої половини ХХ – початку ХХІ століття, що сформували субпарадигму, яка дістала назву «двокомпонентна теорія виду» [10, с. 60–61]. Пропонована розвідка якраз і розкриває один із аспектів дослідження, проведеного в контексті цієї парадигми, репрезентуючи теоретичні засади та описуючи досвід типологізації одного з системних для українського дієслова явищ – аспектуальної полікатегорійності як здатності окремих семантем дієслова функціонально належати до різних аспектуальних класів, а отже, і мати різну видову поведінку, що спричиняє феномен асиметрії полісемічних структур видових корелятивів, який ми інтерпретуємо як поєднання в семантичному універсумі дієслівної лексики ізоморфних та аломорфних кореляційних зон, а отже, і неодмінна наявність кореляційних лакун, пор.: *показувати vs показати* «рухом, жестом, поглядом указувати на кого-, що-небудь, привертаючи чиюсь увагу»: – *Діду! Ходімо! Я вам теж покажу!* *Таке покажу!.. – Що ж ти покажеш, дитино? Відчиниши двері хліва й покажеш пальцем у півморок, що пахне сіном: – Дивіться, діду! (С. Гуцало) // лише показувати* «мати такий зовнішній вигляд, ознаки або прикмети, які свідчать про щось або передвіщають що-небудь»: *Як його не радити, коли світ зразу покращав: і сонце веселіше засяяло, і пахоці з садків покотились хвилями, і озимина нічогенько показує на сей рік (М. Коцюбинський) // лише показати:* «погрожувати провчити кого-небудь, помститися за щось»: *Порядку в цій країні не буде ніколи, – злодії та аферисти не переведуться, і такий рідкісний талант ще довго залишиться потрібним шефові. Може, й до старості. А він їм усім аж тепер покаже (Т. Зарівна).*

Аспектологічний аналіз дієслівної лексики сучасної української літературної мови засвідчує, що належність до одного із п'яти виокремлених нами аспектуальних класів, зокрема термінативного, активітивного, евентивного, стативного, релятивного – аспектуальна характеристика не дієслова загалом, а кожної його семантеми зосібна, що зумовлено лексико-семантичним варіюванням дієслівної лексики, конкретною реалізацією

валентного потенціалу дієслівного предиката, семантичним наповненням аргументів, передовсім суб'єкта й об'єкта, широким контекстом тощо. Остаточний висновок щодо належності до того чи того аспектуального класу уможливилося лише контекст, оскільки видова поведінка дієслова дуже чутлива до найменших семантичних змін. Тому аспектуальний аналіз багатозначної лексеми „без залишку” неодмінно пов'язаний з установленням притаманних їй типів полікатегорійності [10, с. 200–262].

Уперше в українському мовознавстві спостережене Є. Тимченком [20, с. 16] явище аспектуальної неоднозначності дієслівної лексеми, узалежене тісним зв'язком виду з лексичним значенням дієслова, не могло залишитися поза увагою ні в лінгвоукраїністичних аспектологічних студіях, представлених роботами В. М. Русанівського [17; 18], К. Г. Городенської [3–5], О. І. Бондаря [1], С. О. Соколової [19], ні в загальнотеоретичних граматичних працях, зокрема І. Р. Вихованця [2] і А. П. Загнітка [7; 8], ні у відповідних розділах граматик, авторами яких [розділів] є К. Г. Городенська [3] та А. П. Грищенко [6].

Так, зокрема, А. П. Грищенко зазначає, що до важливих джерел формування підкласу непарновидових дієслів належить багатозначність дієслівних лексем: у багатьох випадках можна спостерегти протиставлення парновидових і непарновидових лексико-семантичних варіантів дієслів, напр.: «набувати певного кольору» – «виділятися певним кольором» (*багрянити, біліти, блакитніти, жовтіти, золотити, синіти, сивіти*) [6, с. 411]. На властивості дієслівної лексеми поєднувати парновидові та одновидові лексико-семантичні варіанти акцентує увагу К. Г. Городенська, підтверджуючи це на прикладі дієслів *прати, мазати, в'язати, писати, креслити, біліти, сіріти* тощо [3, с. 228–230]. Однак об'єктивістський підхід до дослідження категорії аспектуальності окреслено лише в загальних рисах, що переконує в потребі дальшого лінгвістичного вивчення механізму взаємодії граматики і словника в царині виду українського дієслова. Тому в центрі нашої уваги якраз і перебуває проблема залежності видової поведінки дієслів від специфіки їхньої лексичної семантики, а отже, і відображених у ній об'єктивних особливостей позамовних ситуацій.

Найбільш вагомими для видової поведінки дієслова типами аспектуальної полікатегорійності, що детермінують асиметрію полісемних структур видових корелятивів, є: 1) термінативність //

активітивність; 2) термінативність // стативність; 3) термінативність // евентивність; 4) термінативність // релятивність.

Так, прототипними термінативами є дієслова, які виражають результативні процеси, пов'язані з трудовою діяльністю людини, що мають здебільшого спеціалізований характер. Означаючи ж рухи (переважно ритмічні чи повторювані), здійснювані певними частинами тіла чи якимись знаряддями, вони належать до активітивів, що унеможлиблює суто видове партнерство, напр.: *молоти* vs *змолоти*: *Мельник повів сивою од років і борошна головою на розчинені двері: – Ще хтось **молоти** під'їхав... Незабаром на порозі з'явилися Ярина і Мирослава. – Добрий вечір, дідусю! – зразу ж заторохтіла Ярина... – **Змелете** мені?* (М. Стельмах) // *лише молоти*: *Ще вчора джміль гудів, сьогодні вже нема, Застиг від холоду, ледь лапками він **меле*** (І. Драч); *плести* vs *сплести*: *Пастушки грають в ножика або **плетуть** шаблі з ситнягу...* (І. Багрянний) vs *Мати **сплела** йому з соломки великі капці, то й човгав ними по хаті – обережно, по-старечому* (М. Стельмах) // *лише плести*: *Той не ходив, а **плів** ногами* (Є. Гуцало); *викручувати* vs *викрутити*: *Ще вдосвіта схопився Захар, підійшов до матері біля кабіці на дворі, де вона вже **викручувала** білизну* (І. Ле) vs *...навели відповідний лад: поязлили добре по підлозі, потім **викрутили** ті итани над реліквією і вже «сухими» добре витерли всюди* (І. Багрянний) // *лише викручувати*: *Він кидав ногами, **викручував** п'ятами, аж земля летіла музикам у вічі* (І. Нечуй-Левицький).

Описані вище дієслова мають двоїсту природу, вживаючись як у перехідних, так і в неперехідних конструкціях. Керуючи формою то знахідного, то орудного відмінка, вони дістають різну характеристику. «Формою орудного виражається відношення неспрямованої дії суб'єкта з певною настановою у використанні об'єкта, – зауважує М. Я. Плющ, – а формою знахідного відношення активної дії суб'єкта, спрямованої на об'єкт» [14, с. 70]. На думку О. О. Потебні, «у першому випадку увага зосереджена на самій дії, яка може бути без мети, а в другому – на додатку, у якому закладена найближча, цілком визначена мета руху» [15, с. 457]. Як бачимо, оптимальні синтагматичні умови реалізації термінативних семантем таких дієслів – предикатно-аргументні структури з результативним чи темативним об'єктом, а активітивних – структури з інструментивом.

У структурах із пацієнтвом активітиви описують процес, спрямований на об'єкт, але така спрямованість не є результативною чи темативною, оскільки не пов'язана з виникненням нового об'єкта чи нової якості наявного об'єкта, пор.: **крутити** vs **скрутити**, напр.: *Він розлігся на шпориху в затінку під стіною сільради, поклав поруч себе кавалерійську рушницю й заходився **крутити** цигарку* (Б. Антоненко-Давидович) vs *Він узяв під пахву свою стару, пошарпану папку, набиту паперами, **скрутив** з махорки цигарку й спокійно затихкав димом* (Б. Антоненко-Давидович) // лише **крутити**: *Граф Адольф зриває листок і з вибачливою посмішкою за кінчик стебельця **крутить** його в двох пальцях* (В. Винниченко).

Яскравий приклад аспектуальної перекатегоризації – термінативи, що означають здійснення конкретного (здебільшого фізичного, пов'язаного з певним видом трудової діяльності) процесу, спрямованого на створення чи перетворення матеріального об'єкта. Набуваючи в безоб'єктному вживанні значення «бути зайнятим здійсненням процесу безвідносно до його результату», вони переходять до класу активітивів, напр.: **вишивати** vs **вишити**: *Красива осінь **вишиває** клени Червоним, жовтим, срібним, золотим. А листя просить: – **Виший** нас зеленим! Ми ще побудем, ще не облетим* (Л. Костенко) // лише **вишивати**: *А в полі сяде під півколою, **вишиває** та голосно на ціле поле виспівує* (У. Самчук).

Аспектуальна полікатегорійність дієслів оптичного вияву характерна тим, що семантичний підклас термінативів – мутативи означають становлення нової якісної ознаки (кольористичної, формальної, просторової чи температурної), а стативи – незмінне існування вже встановленої, наявної ознаки. Полікатегорійність «термінатив-мутатив // статив» конкретизують шість підтипів, найбільш наповненим із яких є: «набувати певного кольору» // «виднітися, виділятися певним кольором», напр.: **жовтіти** vs **пожовтіти**: *Вже тоді вісень йшла; лист червонів, **жовтів**, в'янув і обстававсь...* (Марко Вовчок) vs *Це була вербичка, яку вдарив мороз, деякі листочки **пожовтіли**, але не опалили* (Ю. Мушкетик) // лише **жовтіти**: *Згори вода була прозорішою, дно **жовтіло**, як віск* (Григорій Тютюнник).

Дієслова звуку – прототипні активітиви, для яких характерна відсутність суто видових партнерів, але натомість – багатовекторність акціонального партнерства та широка палітра лексико-семантичного наповнення суб'єктної синтаксеми.

Належачи до приядерної зони поля аспектуальності, активітивні відкриті для перекаатегоризації в термінативи. Це уможлиблюють чітко окреслені умови актуалізації: агентивне наповнення суб'єкта та наявність прямої мови як об'єктного еквівалента чи об'єктарезультатива: «щось», «якісь слова», «якусь фразу», напр.: лише *хрипіти*: *Як дзвін порепаний, уперто Хрипить за попкиком дячок...* (О. Влизько). // *хрипіти vs прохрипіти*: – *Га? Що кажеш? – хрипів грек, намагаючись перекричати шум прибою* (М. Коцюбинський) vs *Василь прохрипів ледве чутно: – Водиці, водиці!* (І. Франко). Дослідження аспектуальних особливостей функціонування звуколексем у авторських дискурсах відкриває широкі перспективи виявлення специфічних рис їхньої видової поведінки та аспектуальної полікатегорійності. Приміром, аналіз поетичного дискурсу О. Влизька з погляду аспектуальної специфіки дієслів звуку дає змогу виявити неординарні випадки функціонування звуколексем. Так, аудіовербатив *стукати* може функціонувати як активітив з значенням «відбивати ритм часу», незважаючи на те, що при ньому є прямий додаток, виражений прямою мовою, напр.: *І знову стукають куранти: «Линь день... Линь день... Линь день...»*; *І лунко стукають куранти: «Хай плине день!.. Хай плине день!..»*. Дієслово *стукати* також може вживатися зі значенням «подавати сигнал» як семіотив, у цьому разі переходячи до аспектуального класу термінативів, напр.: *... я мушу непролазною грязюкою піти туди по наявному шосе й постукати в двері другого будинку; Добра душа зникла з обр'ю лише тоді, коли я справді постукав у цвайтер гауз*. Оригінальністю відзначені й приклади вживання окремих лексем у метонімічному чи метафоричному значенні, напр.: *Бурхливий Жовтень у чорнозем піснями-маршами заграв; і звіряче серце, що зубом клацає та смоче кров свого брата, упаде і не встане...* Іноді фіксуємо приклади елімінації джерела звуку: *Гуркоче даль. Цвірінька на палубі хмарний крап...*

Широке наповнення суб'єкта притаманне у Влизьковому дискурсі лексемі *гудіти*. Джерелом звуку в цьому разі можуть бути артефакти, інсектофакти, а також антропофакти, напр.: – *На дворі ферми щось гуде! – Чміль гуде! – сказав я. – Ні, не чміль! Здається, автомобіль! Ти знаєш, що в будинку готується експедиція на Монблан, а ти гудеш, як орган в церкві Санта-Марія в Брукліні!*

Дієслова односпрямованого руху в предикатно-аргументних структурах із трансгресивом мають ознаки класу активітивів, а в

структурах із директивом набувають термінативного формату, пор.: лише скакати: *Гайдук скакав, злившись в одне з конем* (П. Панч) // скакати vs прискакати: *Перехрестився неборак, Коня найкращого сідлає і скаче в Київ* (Т. Шевченко) vs *Коли Йона Максимович прискакав верхи у Заячий вибалок, там уже було кілька десятків хлопців та дівчат* (О. Донченко).

Дієслова, яким притаманний тип полікатегорійності «термінативність // релятивність», поєднують у своїй полісемічній структурі термінативні семантими, що виражають конкретно-часовий акціональний чи неакціональний подієспрямований процес, та релятивні – зі значенням постійного заняття, професії, звички, уміння, відношення, властивості, характерної ознаки тощо, напр.: *малювати vs намалювати: –Якби християнська душа гріла твої ребра, чи малював би ти мене, брєнного, розіп'ятим на хресті? В лику Ісуса, диявол...* (Р. Іваничук) vs *І зварив він фарб веселих з кори, коріння та олії, і намалював на віку скрині квіти чудернацькі...* (В. Дрозд) // лише малювати: *Він був спокійний, мовчазний, чудесно малював, особливо аквареллю...* (В. Сосюра); *голити vs зголити: Бороду голить один, другий кучері зняв вихованцю...* (М. Зеров) vs *Бороду зголив давно, а вуса лишив собі, хай будуть; як в запорожців* (Вас. Шевчук) // лише голити: *Трохим зиркнув, аж то кутець, та такий вже купець, що й бороду голить, і по-панському ходить* (Г. Квітка-Основ'яненко); *ділитися vs поділитися: – А що, братики, чи будемо ми коли ділитися, чи ні? – Чом не поділитися!* (О. Стороженко) // лише ділитися: *Нещадний однаково атом Що в них над Гудзоном, що в нас над билинним Дніпром! Однаково ділиться він до межі рокової* (Б. Олійник).

Кількісно обмежений підтип термінативно-релятивної аспектуальної неоднорідності наповнюють дієслова, які поєднують у своїх багатозначних структурах термінативні семантими, що означають подієспрямовані психоментальні процеси, та релятивні семантими, що передають значення «мати високі інтелектуальні чи психічні здібності»: *відчувати, орієнтуватися, розбиратися, розуміти, розумітися* тощо. Релятиви зазвичай актуалізовано в складі предикатно-аргументних структур із квалітативом (*гарно, добре, непогано, прекрасно* тощо), напр.: *відчувати vs відчуті: Ось де наша больова точка. Втім ти її ще не відчуваєси, треба пережити з моє, щоб відчуті* (В. Дрозд) // лише відчувати: *Людиною путньою буде синочок, бо відчуває все, як одне: і небо, і*

землю, й людей (О. Бердник); *орієнтуватися* vs *зорієнтуватися*: *Серед тиші я не міг **орієнтуватися** в тому, що діється навколо мене (Л. Смілянський) vs На чільному місці висить преїскурант, що допомагає збирачеві трав, охочому до модного і гарного одягу, **зорієнтуватися** в ситуації й не задавати продавцеві зайвих запитань (В. Яворівський) // лише *орієнтуватися*: *Наші політики не **орієнтуються** у реальності, зате досконало провидують майбутнє (Р. Іваничук);**

Термінативи, що виражають агентивні подієспрямовані процеси, пов'язані з пересуванням у просторі, набувають релятивного значення «перебувати в певному просторовому відношенні, бути розташованим певним чином (про ландшафтні об'єкти)»: ... *ось він **вийде** на волю, пошрамований і мужній, і ми зустрінемося, – тільки вони ніколи не **виходили** (О. Забужко) // Але вікно тут **виходило** в тісний закуток, утворений двома перпендикулярними стінами будинку і замкнений, крім того, височезним муром... (В. Підмогильний).*

Дієслова на кшталт *топити* vs *втопити*, *зустрічати* vs *зустріти* належать до термінативів, означаючи цілеспрямований процес, з одного боку, і подію, підготовлену цим процесом, – з іншого, а до евентивів, якщо описують несподівану, неочікувану, випадкову подію, пор.: ***топити** vs **втопити**: [Співець] (кидається до Тірци, за ним юрба розбуджених людей): Та я ж тебе, злочиннице, **втоплю!** [Юрба:] **Топіть** її! **Топіть!** Вона посміла **втопити** наші святощі сіонські! (Леся Українка) // лише **втопити**: *Кладка гнеться, де купави, А дівча – уліво, вправо... – Чи обід не **втопиш**, внуко? – Дід іде, простерши руки (М. Стельмах).**

Іншими, менш поширеними типами полікатегорійності є суміщення семантем, що належать до інтермінативних класів: активітивність // стативність, активітивність // релятивність, евентивність // релятивність тощо або суміщення кількох класів. Так, дієслова *вистіти*, *лежати*, *стояти*, *сидіти* функціонують як активітиви лише в поєднанні з активним суб'єктом, за інших умов – це стативи, пор.: *Дема **стоїть** біля мольберта і з мукою дивиться на лінії (М. Хвильовий); ...**Стоїть** могутній дуб на півдорозі до лісу, а до нього сіріє ранковий шлях, од вітряків перехиляється на ділянку молодняка (М. Хвильовий).* Позбавлені динамічності, такі дієслова все-таки мають характерні риси активітивів: прогресивне значення та широке акціональне партнерство. Неповнота набору активітивних

ознак засвідчує їхню належність до периферійної зони цього аспектуального класу.

Дієслова на зразок *припадати* vs *припасти*, *підскакувати* vs *підскочити* зараховуємо до евентивів, якщо вони означають здійснення певних рухів, спрямованих на досягнення певної просторової межі чи зміну положення в просторі, а до активітивів – у значенні виконання повторюваних чи ускладнено-повторюваних рухів, напр.: *припадати* vs *припасти*: *І припадав він вухом до землі, і простягав руки до хвиль...* (В. Дрозд); *...дайте мені припасти до порога рідної хати та й поцілувати сліди батька-матері* (Р. Іваничук) // лише *припадати*: *Бакун, старий смирний Бакун, який тільки що припадав на ногу, і раптом... як брикнув, як тирхнув по-молодецьки і пішов...* (В. Близнець).

Активітив *текти* зі значенням процесу стає релятивом, виражаючи властивість, напр.: *На полях сніги, як дими, та під ними в глибині десь течуть струмки незримі, щоб проснутись повесні* (В. Сосюра) // *Та ж він весь, чисто весь залився гасом! Прокляті бідони течуть!* (Ю. Смолич).

Евентиви на кшталт *зриватися*, *падати* набувають ознак релятивності, уживаючись із «географічним» значенням (розташування в просторі одного матеріального об'єкта стосовно іншого), пор.: *падати* vs *впасти*: *З'явилися ви з Лорною тоді, до великого багаття – і тут якийсь бідолеха падає в багаття лицем. На ранок до нас приходять дівчата, збирають гроші, бо хтось із хлопчаків упав із водоспаду, зламав стегно* (Л. Дереш) // лише *падати*: *Від клуні стежка круто падає в яр з холодною джерельною водою* (Григорій Тютюнник).

Дієслово *випивати*, указуючи на конкретний процес, є термінативом, означаючи тимчасове актуальне заняття – активітивом, описуючи постійну звичку – релятивом, пор.: термінатив: – *Як не зумів сам випити, то вип'ю за тебе я. Він наливає півсклянки й одним духом випиває, не закусуючи...* (В. Антоненко-Давидович); активітив: – *Тепер беріть що-небудь... Як хтось наскочить – дядьки випивають у мене і все чин чином...* (М. Стельмах); релятив: – *Знаєш, що Марія потайки випиває?* (Вал. Шевчук).

Досліджуваний матеріал засвідчує, що основний визначальний чинник аспектуальної поведінки дієслова – відображена в лексичній семантиці онтологічна специфіка фрагментів екстралінгвального

довкілля. Термінативність, активітивність, евентивність, стативність та релятивність не є однозначною аспектуальною кваліфікацією всієї лексеми, а форматом реалізації, який у різних словозначеннях одного дієслова може бути неоднаковим. Аспектуальні класи не мають закінчених дієслівних реєстрів, оскільки зорієнтовані не на всю дієслівну лексему загалом, а на кожну її семантему зосібна, що передбачає конкретну реалізацію валентного потенціалу предиката, чітко визначені семантичні ролі аргументів, передусім суб'єкта та об'єкта, зрештою, широкий контекст, тому про особливості видової поведінки дієслова можна говорити тільки на основі аналізу конкретних текстових уживань. Це засвідчує глибоку закоріненість категорії виду в онтологію ситуацій, відображених у дієслівній семантиці. Тому аспектуальний аналіз багатозначної лексеми „без залишку” пов'язаний здебільшого з установами типів аспектуальної полікатегорійності, відкритість для якої – не менш важлива риса аспектуальної поведінки поряд із відкритістю для видового партнерства, повноти акціонального та функціонального спектра.

Комплексне дослідження закономірностей категоризації аспектуальної семантики на засадах об'єктивістського підходу відкриває перспективи для багатопланового аналізу аспектуальності й виду, уможливує виявлення всієї палітри аспектуальних характеристик дієслівної лексеми й найтонших нюансів її аспектуальної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: система засобів вираження / О. І. Бондар. – Одеса : Астропринт, 1996. – 192 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
3. Городенська К. Г. Дієслово / К. Г. Городенська // Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови. Академічна граматики української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 217–298.
4. Городенська К. Г. Аспектологічні характеристики дієслів руху, переміщення / К. Г. Городенська // Актуальні проблеми граматики : зб. наук. праць. – Кіровоград, 1997. – Вип. 2. – С. 116–119.

5. Городенська К. Г. Видові протиставлення в системі сучасних дієслів / К. Г. Городенська // Слово. Стиль. Норма : зб. наук. праць, присвячений 65-річчю з дня народження д-ра філол. наук, проф. С. Я. Єрмоленко / [відп. ред. Н. М. Сологуб]. – К., 2002. – С. 118–121.

6. Грищенко А. П. Дієслово / А. П. Грищенко // Сучасна українська літературна мова. – К. : Вища шк., 1997. – С. 403–446.

7. Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці / А. П. Загнітко. – К. : НМК ВО, 1990. – 132 с.

8. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – 435 с.

9. Калько М. І. Аспектуальні класи українського дієслова на тлі класів З. Вендлера // Українська мова. – 2009. – №3. – С. 17–27.

10. Калько М. І. Аспектуальність : категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові : [монографія]. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2008. – 384 с.

11. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика : Введение / Дж. Лайонз. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 400 с.

12. Маслов Ю. С. Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке / Ю. С. Маслов // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – 1948. – Т. VII. – Вып. 4. – С. 303–316.

13. Ответы на анкету аспектологического семинара филологического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова / [М. Ю. Черткова, В. А. Плунгян, А. А. Рябчиков, Д. О. Кузнецов] // Вопросы языкознания. – 1997. – № 3. – С. 125–136.

14. Плющ М. Я. Категорія суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К. : Вища шк., 1986. – 175 с.

15. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. – М. : Просвещение, 1977. – Т. 4. – Вып. 2 : Глагол. – 406 с.

16. Русанівський В. М. Значення і взаємозв'язок граматичних категорій виду і часу в українській мові XVI – XVII століття / В. М. Русанівський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1959. – 100 с.

17. Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.

18. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ / В. М. Русанівський. – К. : Радянська школа, 1977. – 111 с.

19. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К. : Наук. думка, 2003. – 284 с.

20. Тимченко Є. Українська грамати́ка / Є. Тимченко. – К. : Друк. т-ва Н. А. Гирич, 1907. – Ч. 1. – 179 с.

21. Vendler Z. Verbs and times / Z. Vendler // Linguistics in philosophy. – Ithca : Cornell University Press, 1967. – P. 97–121.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2011

Н.КАЛЬКО

АСИММЕТРИЯ ПОЛИСЕМАНТИЧЕСКИХ СТРУКТУР ВИДОВЫХ КОРРЕЛЯТОВ

В статье изложены теоретические основания и описан практический опыт типологизации аспектуальной поликатегорийности глагола в современном украинском литературном языке. Выделены и специфицированы основные типы совмещения в составе многозначной глагольной лексемы семантом, принадлежащих к разным аспектуальным классам, и, соответственно, имеющих разное видовое поведение.

Ключевые слова: глагол, вид, аспектуальность, аспектуальный класс, терминатив, активитив, статив, релятив, эвентив, аспектуальная поликатегорийность.

M. KALKO

ASYMMETRY POLYSEMANTIK STRUCTURES ASPECT CORRELATES

The article gives theoretical background and practical typology of the verb aspectual polycategorism in the literary modern Ukrainian language. Singled out and specified are the four main types of aspectual meanings of the verb lexeme belonging to different aspectual classes.

Key words: verb, aspect, aspectuality, aspectual class, aspect behaviour, terminatives, activities, statives, eventives, relatives aspectual polycategorism.

УДК 81'373.42(045)

Ірина БУРЛАКОВА

ЕСТЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ТУГА ЗА ЗЕМЛЕЮ» В СЕМІОСФЕРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

У статті розглянуто мотив «туга за землею», який семіотизує націєрозповідний дискурс творчості Л. Коваленко – одного з найяскравіших представників жіночої еміграційної прози. Концептосферу письма письменниці розглянуто в аспекті питання авторської свідомості та дискурсивних практик письменників МУРУ.

Ключові слова: концепт, «туга за землею», мотив, націєрозповідний дискурс.

Для українського сучасного літературознавства є характерною посилена увага до питань реалізації в художніх текстах онтологічних